

- Összefoglaló jelentés a Magyar Történelmi Társulat 1949. évi közgyűléséről (1949): *Századok*. 1–4, 374–376.
- Póto János (1994): Harmadik nekifutásra. A Magyar Tudományos Akadémia „átszervezése”, 1948–1949. *Történelmi Szemle*. 1–2, 79–110.
- Pritz Pál (2001): *Bárdossy László*. Elektra Kiadóház, Budapest
- Rainer M. János (1996–1999): *Nagy Imre. Politikai életrajz*. I–II. 1956-os Intézet, Budapest
- Romsics Ignác (2007): Kosáry Domokos. *Rubicon*. 9.
- Romsics Ignác (2011a): A magyar történetírás gleichschaltolása, 1945–1949. (Székközlő előadás, 2011. március 17.) *Rubicon*. 5, 68–82.
- Romsics Ignác (2011b): *Clio búvólejtében. Magyar történetírás a 19–20. században, nemzetközi kitekintéssel*. Osiris, Budapest
- Solti László – Koósné Török Erzsébet (é. n.): *Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományos-vezető főigazgatója*. Kézirat
- T. Kiss Tamás (1998): *Allami művelődéspolitikai az 1920-as években. Gróf Klebelsberg Kuno kultúrát szervező munkássága*. Mikszáth, Budapest
- Ujváry Gábor (szerk.) (2013): „A legnagyobb álmú magyar kultuszminiszter”. *Gróf Klebelsberg Kuno*. Magyar Örökség–Kairosz, Budapest
- Vida István (1976): *A Független Kisgazdapárt politikája, 1944–1947*. Akadémiai, Budapest
- Vita a feudális kori magyar történelem periodizációjáról* (1968): Akadémiai, Budapest
- Vizi E. Szilveszter (2007): Elhunyt Kosáry Domokos. *Magyar Tudomány*. 12, 1514–1517. • <http://www.matud.iif.hu/07dec/01.html>
- Zsarnóczay J. Sándor (2013): Egy elmaradt emléktáblaváratás dr. Zsarnóczay Sándor egyetemi tanár tiszteletére. *Polgári Szemle*. 9, 1–3, • http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=530
- URL: Szentágothai János-emlékkonferencia, 2012. október 31. • http://mta.hu/mta_hirei/kulturava-avatta-a-tudast-emlekkonferencia-az-akademian-szentagothai-janos-tiszteletere-130791/

KOSÁRY DOMOKOS IDÉZETT MŰVEI

- Kosáry Domokos (1936): *A Görgey-kérdés és története*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest
- Kosáry Domokos (1941): *A History of Hungary*. Benjamin Franklin Bibliophile Society, New York
- Kosáry Domokos (1942): *Kossuth és a Védegyelet. A magyar nacionalizmus történetéhez*. Athenaeum Nyomda, Budapest
- Kosáry Domokos (1943a): A Pesti Hírlap nacionalizmusa, 1841–1844. *Századok*. 7–10, 371–414.
- Kosáry Domokos (1943b): *Magyarország története*. Országos Közoktatási Tanács, Budapest
- Kosáry Domokos (1945a): *Magyarország története az őskortól a szatmári békéig*. Szikra, Budapest
- Kosáry Domokos (1945b): *Magyarország története a szatmári békétől 1867-ig*. Szikra, Budapest
- Kosáry Domokos (1946): *Kossuth Lajos a reformkorban*. Antiqua, Budapest
- Kosáry Domokos (1949): *A reformkor*. Egyetemi jegyzet. ELTE BTK, Budapest
- Kosáry Domokos (szerk.) (1975): *Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig. (Tanulmányok Budapest múltjából)* Budapest
- Kosáry Domokos (1978): *Magyar külpolitika Mohács előtt*. Magvető, Budapest
- Kosáry Domokos (1979): A reformkor magyar sajtója. In: Kókay György (szerk.): *A magyar sajtó története*. I. 1705–1948. Akadémiai, Budapest 359–414., 660–803.
- Kosáry Domokos (1980): *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Akadémiai, Budapest
- Kosáry Domokos (1981): *Széchenyi Döblingben*. Magvető, Budapest
- Kosáry Domokos (1983): Két írás, négy évtized. *Történelmi Szemle*. 3–4, 464–509.
- Kosáry Domokos (1989): *Nemzeti fejlődés, művelődés és európai politika*. (Szerk. és az előszót írta: Glatz Ferenc.) MTA TTI, Budapest
- Kosáry Domokos (1990): *Újjáépítés és polgárosodás, 1711–1867*. Magyarok Európában III. (Sorozatszerk.: Glatz Ferenc) Háttér Kiadó, Budapest
- Kosáry Domokos (1997): *A chilloni fogoly. Olvasónapló, 1958*. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest

KOSÁRY DOMOKOS
ÉS A MOHÁCS-VITA

Tringli István

PhD, tudományos főmunkatárs,
MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
tringli.istvan@btk.mta.hu

Miről beszélünk?

1978-ban a négy évvel korábban útjára indított *Gyorsuló idő* sorozatban újabb könyv jelent meg Kosáry Domokos tollából *Magyar külpolitika Mohács előtt* címmel (Kosáry, 1978). A kétszáz oldalas mű a sorozat formátuma miatt egy terjedelmesebb *Századok* belső cikknek felelt meg, ám a szerző nem a magyar történettudomány patinás folyóiratában jelentette meg művét, hanem ebben a rendkívül népszerű, az értelmiségiek jelentős részéhez eljutó sorozatban. A tanulmány Magyarország külpolitikai kapcsolatainak történetét tárgyalja 1500-tól 1526-ig, szerkezete azonban nem követi szorosan az időrendet: a diplomáciai érintkezések technikájának leírása után a korszak európai államrendjét vázolja fel, majd Nándorfehérvár elvesztésének külpolitikai történetét írja le. Az *in medias res* kezdet után tér vissza a századfordulóhoz, és onnan jut el a mohácsi csatáig. A könyvecske tartalma rövidítve, jegyzetek nélkül még egyszer megjelent 1986-ban, az Akadémiai Kiadó Mohács-tanulmánykötetében is. (Kosáry 1986).

Hol a helye az életműben?

A mű témaválasztása a mai történészek számára némileg szokatlan: Kosáryt az újkor kutatójaként ismerjük, ha összefoglalóit nem számítjuk, csupán ez az egy tanulmánya nem illeszkedik újkoros művei sorába. Valójában azonban Kosáry és kortársai számára semmi rendkívüli nem volt abban, hogy az újkor szakértője a Jagelló-korral foglalkozzék. Szemükben ezek az évtizedek már újkorok, vagy legalábbis az újkor előzményének számítottak. Elég legyen példaként felhozni az 1928-ban megjelent *Magyar történet* korszakolását: a középkorász Hóman 1457-ig, V. László haláláig mondta el a történeteket, Mátyás trónra léptével már Szekfű Gyula vette át tőle a szót. Egyébként is, a harmincas években alkotni kezdő nemzedék számára még nem számítottak olyan zártnak a történelmi korszakhatárok, mint ahogy azok az 1949-es fordulat után megmerevedtek. Kosáryt korai tanári pályája jelentős részben a középkorhoz kötötte; amíg az Eötvös Collegiumban tanított, minden esztendőben kétféléves szemináriumokat tartott négy-hat fős csoportoknak, ahol az elsőévesek általában az Árpád-kor, a másodévesek a kései középkor forrásait elemezték tanáruk segítségével.¹ A historiográfusnak a történezt saját korához kell mérnie,

tójaként ismerjük, ha összefoglalóit nem számítjuk, csupán ez az egy tanulmánya nem illeszkedik újkoros művei sorába. Valójában azonban Kosáry és kortársai számára semmi rendkívüli nem volt abban, hogy az újkor szakértője a Jagelló-korral foglalkozzék. Szemükben ezek az évtizedek már újkorok, vagy legalábbis az újkor előzményének számítottak. Elég legyen példaként felhozni az 1928-ban megjelent *Magyar történet* korszakolását: a középkorász Hóman 1457-ig, V. László haláláig mondta el a történeteket, Mátyás trónra léptével már Szekfű Gyula vette át tőle a szót. Egyébként is, a harmincas években alkotni kezdő nemzedék számára még nem számítottak olyan zártnak a történelmi korszakhatárok, mint ahogy azok az 1949-es fordulat után megmerevedtek. Kosáryt korai tanári pályája jelentős részben a középkorhoz kötötte; amíg az Eötvös Collegiumban tanított, minden esztendőben kétféléves szemináriumokat tartott négy-hat fős csoportoknak, ahol az elsőévesek általában az Árpád-kor, a másodévesek a kései középkor forrásait elemezték tanáruk segítségével.¹ A historiográfusnak a történezt saját korához kell mérnie,

¹ Az adatokra lásd a következő kézirat forrásokat: ELTE Levéltára, Eötvös József Kollégium iratai 1895–1950, Tanulmányi jelenések (101). Kosáry tanulmányi

ezért akkor járok el helyesen, ha nem az egykönnyes középkorász Kosáryról, hanem Kosáryról és egy könyvéről írom le gondolataimat. Ugyanebből a megfontolásból szükségtelennek, sőt, kifejezetten tudománytalanak tartom, ha a művet a történetírás e kérdésben kifejtett mai nézeteivel vetném össze.

Kosáry egész életében vonzódott az államok külpolitikáját előtérbe helyező rankei történelemfelfogáshoz, ifjúkori politikai szereplése külügyi tevékenység volt, ha 1945 vagy 1956 után politikai szerepet kapott volna, szíve szerint a külpolitikát választotta volna. A külpolitika kedvenc témáihoz tartozott, nem élete egy szakaszához kötődött, hanem időről-időre visszatért hozzá. A *Magyar külpolitika Mohács előtt* abba a tanulmány-sorozatba illeszthető, amely 1938-ban a magyar és francia külpolitika 1848–49-es elemzésével kezdődött, és amely ötven év múlva, 1988-ban a kis államok európai történeti modelljének megírásával zárult (Kosáry, 1938, 1941, 1943, 1973, 1979, 1980, 1983, 1987, 1988). 1971-ben jelent meg a *Századokban a Napóleon és Magyarország* című cikke, melyet 1977-ben, tehát egy évvel az itt tárgyalt mű előtt, a *Gyorsuló idő* sorozatban újra kiadott. Az 1983-ban tartott akadémia székfoglaló előadása pedig *Magyarország Európa újabb kori nemzetközi rendszerében* címet viselte.

Miről szól?

Kosáry szerint az 1500-tól 1526-ig tartó negyedszázad alatt a magyar külpolitika játékt-

jelentései az 1937/38-as tanévvel kezdődnek. Egy évig latint és történelmet is tanított, utána már csak történelmet. 1937/38. második félévében a másodévesek – köztük Lakatos Ernő, Kosáry későbbi hivatali főnöke a Pest megyei levéltárban – többek közt a 14. századi társadalmi fejlődést, a magyar reneszánsz államot és a Mohács előtti hatalmi viszonyokat tárgyalták meg.

tere folyamatosan tért veszített, az ország jelentősége a nagyhatalmak számára csökkent, maga pedig elveszítette egykori hatalmi állását. Ennek egyik fő oka az volt, hogy a külpolitikát II. Ulászló és II. Lajos uralkodása alatt alárendelték a belpolitikának, a korszak rendi mozgalmi anarchikus viszonyokat teremtettek, amelyek gátolták az ország külpolitikai lehetőségeinek növelését (Kosáry, 1978, 77., III., 124.). A rendiség nem fejlődés volt, hanem gátja a központosításnak. Kosáry ebben az elvont fogalomban, és nem a létező hatalmi szervezetben, a királyi udvarban látta azt az erőt, amely képes lett volna a fokozódó külpolitikai elszigeteltséget megszüntetni (Kosáry, 1978, 25., 46.). A rendi követek intézményének e korszakban történő meghonosodása, az országgyűlésnek a külpolitikába való rendszeres beleszólása súlyosan gátolta a külpolitikai cselekvés hatékonyságát. A rendi követek szabályos botránykőnek számítottak a szemében (Kosáry, 1978, 49., II., 130., 145., 148.). Nemcsak a rendiség, hanem Kosáry számára egyetlen képviselője, a nemesi rend, azaz a köznemesség, általában sem volt alkalmas az ilyen típusú politizálásra (Kosáry, 1978, 141., 144.). Az udvar sem volt azonban elég elszánt arra, hogy kezébe vegye az oszmánok által fenyegetett ország határozott diplomáciai irányítását, itt is, ott is hiányzott az „egység és a céltudatos vezetés”. (Kosáry, 1978, 26., 85., 94., 103., 169., idézet a 26. oldalról.)

Ismerős gondolatok? Igen, Kosáry mestere, Szekfű Gyula a *Magyar történet*-ben szinte ugyanezt írta a Jagelló-korról. Lábjegyzetekkel és forráshivatkozásokkal feltupírozott *szekfűüddákat* tartunk tehát a kezünkben? Szó sincs róla. Kosáry nem veszítette el tárgyilagosságát; tudta, és meg is írta, hogy Európában mindenütt megjelentek a rendi követek, és

az országgyűlések mindenütt utasításokkal látták el őket. Végkövetkeztetése: a magyar külpolitika nem használta ki lehetőségeit, de a lehetőségek maximális kiaknázásával sem tudta volna a mohácsi bukást elkerülni (Kosáry, 1978, 160., 170.). A mű nyelvezete érthető, a stílus lendületes, az érvelés logikus, a forráskezelés, a jegyzetapparátus megbízható. Kosáry számára nem volt kérdés, hogy a 16. század eleji Európában volt önálló külpolitika, amely nemcsak a belpolitikától élvezett bizonyos fokú függetlenséget, hanem a királyok *ultima ratio*-jától, a háborútól is.

Miért írta meg?

Mi tette szükségessé, hogy 1978-ban vitába szálljon valaki Fraknoi Vilmos 1917-ben írott soraival, amelyben a Jagelló-kor egyik legelmélyültebb kutatója a parlamentáris fejlődés magyar kiválóságát látta a rendi külpolitikában? (Kosáry, 1978, 27.) Kivel vitázott Kosáry, amikor a 19. század eleji szerzőket elmarasztalta azért, mert a rákosi végzésben tudatos nemzeti politizálást láttak (Kosáry, 1978, 34.). Miért vitázott Horváth Mihállyal, Szalay Lászlóval, Fögel Józseffel, két a 19. és egy, a 20. század első felében alkotó szerzővel?

A műben mindig akkor került elő a vita, ha e szerzők olyan oszmán–magyar követjárásról tudósítottak, amely forrásszerűen nem volt igazolható (Kosáry, 1978, 61., 65., 147., 154., 158.). Kosáry valójában nem velük, hanem azzal az elképzeléssel szállt vitába, hogy e követések során a szultán tett volna olyan ajánlatot, amely Magyarország számára oszmán adófizetőként és katonai szövetségként lehetőséget teremtett volna önállósága megőrzésére. A mű valójában tehát a hetvenes évek úgynevezett Mohács-vitájának a része. A vita még a hatvanas években kezdődött, amikor Nemeskürty István azt állította, hogy a mohá-

csi csata nem jelentette Magyarország politikai katasztrófáját, majd Perjés Géza szerint Szulejmán szultán eredetileg nem akarta meghódítani a magyar királyságot, csupán az oszmán birodalomtól függő állammá akarta tenni, azonban ajánlatát a magyarok elutasították.

Kosáry nem kért számon semmit a múlton, nem moralizált² – ebben is Szekfűt követte – hanem alapos forráselemzést végzett, és a saját logikája mentén haladt. Nem találok itt állandó reflexiókat a vitapartner nézeteire, Perjés neve a jegyzetek nélkül 170 oldalas könyvnek csupán az egyik lábjegyzetében bukkan elő (Kosáry, 1978, 67.). A szerző vitamódszere egészen más volt. A Mohács-vitában az oszmán alternatíva oldalán állók nézeteiről általában beszélt, azokat olyan historiográfiai és világnézeti összefüggésbe helyezte, amelyekről, amire letette a könyvet az olvasó, elhatárolta magát: befelé tekintő, hamis ideákat kergető, konzervatív, rendi társadalmi szemlélet kifejezései lettek e gondolatok (Kosáry, 1978, 43.). Kosáry a vitában egy új lehetőséget is felvetett. Jellemző módon ő nem a balkáni különutasságban gondolkodott – hozzá kell tennem, az oszmáni alternatíva oldalán állók sem – hanem a nyugati kultúrkörhöz tartozóban, és azt a kérdést tette fel, hogy vajon Magyarország számára járható út lett volna-e az oszmánokkal való olyan együttélés, amelyet a Velencei Köztársaság valósított meg. Válasza azonban erre is nemleges volt (Kosáry, 1978, 160.).

² „A felelőtlenség vádjának ismételtetésével, a szokásos moralizálással pedig vajmi kevésre megyünk.” Kosáry, 1978, 76. „Romlott kor, erkölcsi mocsár terjengett itt?... E moralizáló felfogással szemben is hangsúlyoznunk kell, mily nehéz és felelőséges munka egy egész kort ily bűnök tömegével megterhelni.” Szekfű, 1936, 599.

A Mohács-vitában való állásfoglalás Kosáry számára nem csupán szakmai, hanem világnézeti kérdést is jelentett: az európeárság kifejezését a romantikus Keletre tekintéssel szemben. E felfogásától élete végéig nem tárgított (Kosáry, 1967, 1968, 1982). Kilencvenesztendős korában egy vele készült interjúban mindjárt a beszélgetés elején Márki Sándort hozta szóba, aki egy 1922-ben írott brosúrájában szerinte arról értekezett, hogy a magyarok a 13. században hibáztak, amikor nem álltak Dzsingisz kán hadai mellé a dekadens nyugattal szemben (Balázs – Bartal, 2003). Az idős Kosáry rosszul emlékezett; Márki jobb történész volt annál, semhogy efféléket leírt volna. A Turáni Társaságban tartott előadása csupán az első világháborús turanizmus néhány évvel megkésett kifejtése volt, még a mondatok közt olvasva sem találunk benne illetően kijelentést (Márki, 1922, a turanizmusra: Farkas, 1993, 2008). Jellemző azonban, hogy egykori olvasmányélménye milyen érzelmeket váltott ki belőle: szokásos indulatosságával hülyeségnek nevezte ezt az elképzelést.

IRODALOM

- Balázs Bálint – Bartal Csaba (2003): Interjú a 90 esztendő Kosáry Domokossal. *Múlt-kor*. 07. 30. • http://www.mult-kor.hu/20030730_interju_a_90_esztendos_kosary_domokossal
- Farkas Ildikó (1993): A turanizmus. *Magyar Tudomány*. 38. 860–868.
- Farkas Ildikó (2008): A magyar turanizmus török kapcsolatai. *Valóság*. 51. • <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cason=904&lap=0>
- Kosáry Domokos (1938): Magyar és francia külpolitika 1848/49-ben. *Századok*. 73. pótfüzet, 642–657.
- Kosáry Domokos (1941): Az angol világpolitika történeti útja. In: Drucker György (szerk.): *Külgügyi Évkönyv 1941*. Budapest, 86–98.
- Kosáry Domokos (1948): Napóleon és Magyarország. Újabb francia–magyar történelmi dokumentumok. *Magyar Szemle*. 6, 212, 3.
- Kosáry Domokos (1967): A Társulat társadalmi bázisa

A Mohács előtti külpolitikáról értekező hatvanöt éves Kosáry erről a kérdésről éppúgy gondolkodott, mint a kilencvenesztendős. Amikor tehát az ezt elemző tanulmányát nem egy szakmai folyóiratban, hanem egy zsebkönyvsorozatban jelentette meg, tudatosan döntött: célja a Mohács-vitában való állásfoglalásának minél szélesebb körben való elterjesztése volt. Nem a szakmát akarta nézeteiről meggyőzni, hanem a történelemről gondolkodókat. Ugyanez, a közvéleményt meggyőzni kívánó vitahajlam íratta meg vele a Görgey-kérdésről írott művét, a néhány évvel korábban született *Napóleon és Magyarország*-ban pedig egy ugyancsak általánosan elterjedt nézettel szállt vitába, azzal tudniillik, hogy a francia politika Magyarországot az 1800-as évek első évtizedében teljesen független országgá akarta tenni. *A magyar külpolitika Mohács előtt* tehát nem Kosáry kirándulása a középkorba, hanem életművének szerves része.

Kulcsszavak: *Kosáry Domokos, középkorkutatás, Mohács-vita*

és ennek hatása a történelemszemléletre. *Századok*. 101, 1177–1180.

- Kosáry Domokos (1968): Történészviták és nemzeti történetünk. *Népszabadság*. 26, 4–5.
- Kosáry Domokos (1973): Magyarország és Kelet-Európa a 16–17. századi nemzetközi politikában. *Valóság*. 16, 9, 23–24.
- Kosáry Domokos (1978): *Magyar külpolitika Mohács előtt*. Gyorsuló idő. Magvető, Budapest
- Kosáry Domokos (1979): *Napoleon et la Hongrie*. Studia Historica. Budapest
- Kosáry Domokos (1980): Az európai rendezés 1815-ben. *História*. 2, 7–8. • <http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/80-01/cho3.html>
- Kosáry Domokos (1982): Realitások és mitológiák. Néhány megjegyzés a történelem és a nemzeti tudat kérdéséhez. *Valóság*. 25, 23–33.
- Kosáry Domokos (1983): A hatalmi egyensúly elve és a dunai táj. *Történelmi Szemle*. 26, 484–509.

- Kosáry Domokos (1986): Magyarország külpolitikai helyzete Mohács előtt. In: Ruzsás Lajos – Szakály Ferenc (szerk.): *Mohács. Tanulmányok*. Budapest, 101–126.
- Kosáry Domokos (1987): Teleki László és a nemzetközi politika. In: Praznovszky Mihály (szerk.): *Teleki és kora*. Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján.

- Kosáry Domokos (1988): Kis államok Európa történeti modelljében. In: Soós Kálmán (szerk.): *Közép-Európa küldetése*. Országos Béketanács, Budapest, 7–12.
- Márki Sándor (1922): *Kapcsolatok a turáni népek történetével* 3. A Turáni Társaság kiadványa, Budapest
- Szekfű Gyula (1936): A magyar renaissance állam. In: Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar történet II*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest

